

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД
ДІТЕЙ ІЗ ЗАЇКАННЯМ ТА РОДИН, ЩО ЇХ ВИХОВУЮТЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ»**

Виконала здобувач вищої освіти
II курсу, групи SoL1-M22z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Діана ВАВРИНЧУК
Керівник: **Владислав ТИЩЕНКО**,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	8
1.1. Теоретичний аналіз логопедичного супроводу.....	8
1.2. Діти із заїканням як медико-психолого-логопедична проблема.....	13
1.3. Сучасний стан логопедичного супроводу дітей з порушенням мовлення в Україні в сучасній літературі (в умовах воєнного часу).....	27
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПРОСВІТИ РОДИН, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ ІЗ ЗАЇКАННЯМ.....	34
2.1. Визначення рівня логопедичних знань батьків, які виховують дітей із заїканням.....	34
2.2. Система роботи з формування логопедичних знань у батьків, які виховують дітей із заїканням.....	53
2.3. Аналіз ефективності розробленої методики просвіти сімей, які виховують дітей із заїканням.....	56
Висновки до розділу 2.....	58
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Сім'я є первинним та основним осередком суспільства, який забезпечує фізичне (біологічне) та соціокультурне відтворення поколінь людської спільноти. В останні десятиліття розвиток сім'ї в Україні відбувався в тому ж напрямку, що й в інших європейських країнах. Війна Росії проти України деформувала природні процеси життєдіяльності й розвитку української сім'ї.

Великі людські втрати, руйнація необхідного для життєдіяльності середовища (житла, соціальної і економічної інфраструктури, природного середовища), вимушена масова міграція вкрай ускладнили реалізацію основних специфічних функцій сім'ї (дітонародження, виховання і утримання дітей), однак активізували її захисну функцію.

Сімейні практики у цей час свідчать про потужні сімейні зв'язки та їхню особливу важливість у кризовий період. В умовах війни та викликаної війною соціально-економічної дезорганізації сім'я стає опорою: сімейна солідарність, взаємодопомога, турбота, обмін діяльністю та матеріальними ресурсами між членами сім'ї надає можливість налагодити життєдіяльність, а іноді й захистити життя.

Американські соціологи Ernest W. Burgess (Ернест Берджесс) і James H. S. Bossard (Джеймс Боссард) констатують, що війна змінює соціальну і демографічну поведінку чоловіків, які беруть участь у військових діях, і жінок, котрі в цей час залишаються вдома; відбуваються зміни у шлюбі, збільшення кількості розлучень, й рівні народжуваності.

Група американських дослідників: John J. Schwab (Дж. Шваб), John F. Ice (Дж. Айс), Judith J. Stephenson (Дж. Стефенсон), Kathy Raymer (К. Раймер), Kris Houser (К. Хаузер), Lisa Graziano (Л. Граціано) та інші [48] стверджують, що війни XX-XI ст. впливали на сім'ю як безпосередньо, так і опосередковано, починаючи від горя з приводу втрат та розлуки й закінчуючи проблемами, пов'язаними з пристосуванням до мирного життя військових, високим рівнем розлучень, та зростанням ролі жінки в сім'ї та суспільстві.

Вони звертають увагу на несприятливий вплив посттравматичного стресового розладу на сімейне життя і наслідки у дітей постраждалих сімей, та доходять висновку, що війна, як правило, прискорює зміни в сімейному житті, які раніше повністю не виявлялись. Українські науковці вивчали вплив першого етапу сучасної російсько-української війни, що концентрувалась на Донбасі, на соціально-демографічну ситуацію в країні, у т.ч. на сім'ю.

У роботі «Державна доповідь про стан сімей та шляхи реалізації державної політики з питань сім'ї за підсумками 2014-2015 років» співробітниками ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України детально проаналізовано стан української сім'ї у цей період: зміни функцій сім'ї, проблеми і ризики її розвитку в сучасних умовах, соціально-демографічні характеристики, матеріальне становище та умови проживання сімей в Україні, стан і перспективи державної сімейної політики [9].

Через мобілізацію чоловіків та вимушену міграцію зруйновано гендерний баланс у питаннях догляду за дітьми та розподілу сімейних обов'язків: виховання дітей та піклування про них часто повністю переходять до жінки. Загалом виконання батьківських обов'язків сильно ускладнено: у зв'язку з руйнацією і пошкодженням надвеликої частини закладів освіти всіх рівнів, складну безпекову ситуацію значна частина дітей не відвідує школи і дошкільні заклади [48].

Забезпечення підтримки дитини у виховних процесах, духовному, моральному та фізичному розвитку є основою у сімейному вихованні. Адже повноцінною особистістю дитина може стати тільки завдяки підтримці сім'ї та активній участі у її вихованні та розвитку.

Сім'я, як соціальний інститут, і раніше перебувала у стані гострої кризи в умовах воєнного часу це питання набуло ще більшого значення. Проблеми необхідного матеріального забезпечення, невпевненість у завтрашньому дні, вимушена міграція, збільшення кількості овдовілих, одно-батьківських сімей та сімей, де діти живуть без батьків із родичами негативно відбиваються на

моральному, фізичному та духовному розвитку дитини, також негативно впливають на стан виховного потенціалу сім'ї.

Сім'я – це перше і найближче соціальне оточення дитини. Повноцінна функціонуюча сім'я створює сприятливі умови для гармонійного виховання та розвитку дитини.

Сучасний етап розвитку логопедичної підтримки дитини характеризується пошуком нових шляхів взаємодії логопеда-батьків-дитини. Значних успіхів у цьому напрямку може бути досягнуто лише за активної участі в процесі корекції мовленнєвих порушень в першу чергу батьків. У зв'язку з цим, проблема логопедичного супроводу сім'ї дитини із заїканням та іншими мовленнєвими порушеннями постає як основа роботи логопеда.

Питаннями сімейного виховання дітей із порушеннями мовлення займалися С. Конопляста, В. Кисличенко, А. Синиця, О. Ласточкина, Г. Гуровець, та ін. Вчені вважають, що комплексний вплив на корекційно-логопедичний процес не можливий без тріади «дитина-логопед-сім'я».

Науковці наголошують на важливості участі родини у процесі корекційно-логопедичної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, і вважають організацію правильного сімейного виховання таких дітей однією з умов ефективності корекційного процесу. Поряд з цим наголошують на необхідності підвищення просвіти батьків, що виховують дитину із заїканням.

Найважливішою передумовою для підвищення ефективності роботи науковці називають формування в батьків вмотивованого ставлення до корекційної роботи, підвищення логопедичних знань та активне включення в цей процес [21].

Отже, актуальність дослідження проблеми полягає в тому, що кількість дітей, що мають різні мовленнєві порушення, неухильно зростає, а значить, зростає і кількість родин, що їй виховують. Таким родинам необхідна особлива підтримка і допомога у вихованні дітей та налагодженні дитячо-батьківських відносин.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатню дослідженість питання активізації педагогічної діяльності батьків дітей із заїканням, підвищення їхньої рівня просвіти шляхом пропагування логопедичних знань, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – дослідити рівень логопедичних знань батьків, які виховують дітей із заїканням дошкільного віку.

У роботі були поставлені наступні **завдання**:

- Провести теоретичний аналіз «логопедичного супроводу» в психолого-педагогічній літературі;
- Проаналізувати психологічні проблем сімей, які виховують дітей із заїканням;
- Вивчити теоретичні підходи до організації роботи з сім'ями, які виховують дітей із заїканням;
- Провести дослідження рівня логопедичних знань батьків, які виховують дітей з мовленнєвими порушеннями;
- Провести роботу для підвищення рівня логопедичних знань батьків.

Об'єкт дослідження – сім'ї, які виховують дітей із заїканням.

Предмет дослідження – процес організації роботи з родинами, які виховують дітей із заїканням в процесі логопедичного супроводу.

Методи дослідження: Для досягнення мети і вирішення поставлених задач було використано комплексну методику, яка охопила різні методи:

- загальнотеоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури з метою визначення стану проблеми;
- емпіричні: спостереження, бесіди, констатуючого, формуючого та контрольного експерименту для дослідження рівня логопедичних знань батьків.

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи обговорювались на III Всеукраїнській науково-практичній конференції з

міжнародною участю «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти».

База дослідження. Дослідження проводилося на базі двох закладів дошкільної освіти №25 «Калинонька», №29 «Ранкова зірка», м.Хмельницький. У дослідженні брало участь 20 батьків.

Структура роботи: дипломна робота магістра складається із вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 1 таблицю, 4 рисунки.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз літературний джерел та дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

1. Логопедичний супровід, є важливої складовою комплексного супроводу, яку можна розглядати як інноваційну педагогічну технологію, що орієнтована на гуманістичний та особистісний підхід, спрямована на всебічний розвиток.
2. Під час дослідження було визначено, що логопедичний супровід це складний процес взаємодії між логопедом, дитиною та батьками, який є надважливим у контексті неперервного, комплексного корекційно-логопедичного впливу.
3. Основою логопедичного супроводу виступає корекційно-розвивальне логопедичне середовище, головними умовами якого є: активна діяльність дитини, системність і послідовність, активна участь сім'ї.
4. Участь та зацікавленість батьків у просвітницькій діяльності забезпечило підвищення мотивації батьків у контролі мовленнєвого розвитку дитини та свідомого пошуку логопедичної допомоги за наявності порушень мовлення.
5. Забезпечення підтримки дитини у виховних процесах, духовному, моральному та фізичному розвитку є основою у сімейному вихованні. Адже повноцінною особистістю дитина може стати тільки завдяки підтримці сім'ї та активній участі у її вихованні та розвитку.
6. Значних успіхів у взаємодії логопеда-дитини-батьків може бути досягнуто лише за активної участі в процесі корекції мовленнєвих порушень в першу чергу батьків. У зв'язку з цим, проблема логопедичного супроводу сім'ї дитини із заїканням та іншими мовленнєвими порушеннями постає як основа роботи логопеда.
7. В усьому світі визнано, що заїкання – важка проблема як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Проблема заїкання залишається ще остаточно не вивченою через широкий спектр причин його виникнення,

різноманітність клінічних проявів, варіантів перебігу, патологічних реакцій логопата на свою ваду.

8. Завдяки спільній роботі батьків, логопеда, психолога, вихователів та інших спеціалістів можна отримати бажані результати корекційно розвивальної роботи, не маючи при цьому особистого контакту, але приділяючи максимум уваги проблемам дитини у зручний для цього час.
9. Використання сучасних інформаційних технологій у взаємодії з батьками дитини-логопата є надважливою складовою у період воєнного часу та внутрішнього переміщення громадян.
10. Аналіз результатів дослідження дозволив встановити взаємозв'язок між проблемами взаємодії в сім'ї та недостатнім мовленнєвим розвитком дитини. Батькам була запропонована система взаємодію логопеда та сім'ї, яка виховує дитину із заїканням.
11. Результати проведеної роботи свідчать про те, що батьки готові до активної взаємодії у логопедично-корекційному процесі, що підтверджено отриманими експериментальними даними дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах/ Т. Ф. Алексеєнко // Український соціум. – К., 2008. – С. 63-67.
2. Бондаровська В. Сім'я як система. / В. Бондаровська // Бібліотека «Шкільного світу». – 2005. – С.12.
3. Бошкова С.В. Використання хмаро орієнтованих технологій у системі логопедичного супроводу батьків, які виховують дітей із порушеннями мовлення / С.В.Бошкова, О.В.Ласточкіна // Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації : м-ли III Всеукр. студ. конф., м. Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. – С.91-94.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст]: близько 170000 слів та словосполучень / уклад. та голов. ред. В.Т.Бусел. –К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440с.
5. Гаміна Т. С., Гончар О. Ю. Педагогіка сімейного виховання :Навчальний посібник / Т. С. Гаміна, О. Ю. Гончар. – Луганськ : Альма-матер, 2012. – 523 с.
6. Гончар Л. В. Теоретико-методичні засади формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин : дис. .... доктора пед.наук : 13.00.07 / Л.В.Гончар. – Київ, 2018. – 505 с.
7. Горецька О.В. Г 68 Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта» /Олена Горецька, Наталя Сердюк. – Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2015. – 216 с.
8. Давидчук Ю.О. Дослідницький проект: «Розповсюдження логопедичних знань серед батьків дітей з порушеннями мовлення через роботу клубу «Діалог»/ Ю.О.Давидчук.- м.Могилів-Подільський, 2013. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/embed/002w8y-e7c1.docx.html>.
9. Державна доповідь про стан сімей та шляхи реалізації державної політики з питань сім'ї за підсумками 2014—2015 років. Міністерство соціальної політики України, ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2016. 135 с. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/12722.html> (дата звернення: 12.02.2023).

10. Дмитренко А. К. Психологія сімейного виховання / А. К. Дмитренко, П. Є. Мармазинська, О. С. Тарновська. – Чернівці : Прут, 2001. – 280 с.
11. Довідник учителя-логопеда / авт.-упоряд. Лупінович С. М. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 112 с.
12. Душка А. Л. Проблеми корекції недоліків розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільної спеціальної освітньої установи / А. Л. Душка // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія :Соціально-педагогічна. - 2013. - Вип. 23(2). - С. 210-218. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_23%282%29_30
13. Єфімова С. Налагодження партнерських стосунків з родинами / С.Єфімова// Управління освітою. – 2008. – №2. – С.28-32.
14. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник / уклад. Н. М.Могильова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. - 123 с.
15. Канарська М. В. Психотерапія в логопедичній практиці / М. В.Канарська // Логопед. – 2013. – N 5. – С. 19-21.
16. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї в умовах груп корекції мовлення // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т., т. 1 / за ред. В.М. Синьова, О.В.Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. С.176-185.
17. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї як системна логопедична допомога родині, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення / В. А. Кисличенко // Логопедія. - 2015. - № 6. - С. 24-30.
18. Козинець О. В. До історії вивчення проблеми заїкання: період античності [Електронний ресурс] / О. В. Козинець // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2013. - Вип. 23(2). - С. 249-257. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_23\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_23(2)_35)

19. Коломоєць Т. Г. Основи дефектології та логопедії: навчально-методичний посібник / Т. Г. Коломоєць. – Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університету, 2018. – 206 с.
20. Коновальчук І. М. Сімейні взаємовідносини й особливості соціалізації дитини / І. М. Коновальчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка.— К., 2006. — Т.VIII, вип. 1. — С. 171—176.
21. Конопляста С. Ю. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення / С. Ю. Конопляста, В. А. Кисличенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2011. - Вип. 17. - С. 105-107. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_17_30
22. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / За заг. ред. М.С. Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400с.
23. Короткий тлумачний словник української мови [Текст]: близько 7000 слів / уклад. Д.Г.Гринчишин та ін.; за ред. Д.Г.Гринчишина. – К.:Просвіта, 2010. – 599с.
24. Кравченко А.І. З історії питання клініко-фізіологічної характеристики заїкання [Електронний ресурс] / А. І. Кравченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2014. - № 9. - С. 255-264. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_9_34
25. Ласточкіна О. В. Сучасні напрями роботи з сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення / О. В. Ласточкіна, О. В. Ляни, В. А. Литвиненко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. - 2019. - № 3. - С. 144-149. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2019_3_26
26. Лемешук М. Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників як головна перешкода становленню повноцінної особистості / М.Лемешук// Інтелектуальний потенціал в умовах сучасного суспільства: матеріали

- Регіональної науково-практичної конференції молодих учених (м.Умань, 20 травня 2016 р.) / ред. кол.: В.В.Сокирська[гол.ред.], М.А.Слатвінський, І.В.Хоменко – Умань: ФОП Жовтий О.О.,2016. – с.79-81.
27. Лібанова Е., Позняк О., Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Демографія та соціальна економіка. 2022. № 2. С. 37—42.
<https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
28. Логопсихологія : навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М. К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 293 с.
29. Луньова А.О. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОЕКТИВНОЇ МЕТОДИКИ “МАЛЮНОК СІМ’Ї”/А.О.Луньова -Перший український сайт для батьків та дитячих психологів, 2015. Режим доступу:
<https://dytpsyholog.com/2015/02/05/%d1%96%d0%bd%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%bf%d1%80%d0%b5%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%d0%b4%d0%be%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be%d1%97-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8/>
30. Марченко І. С. Особливості логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення / І. С. Марченко // Логопедія: Науково-методичний журнал. – 2013. – №3. – С. 52–56.
31. Миронова С.П. Робота фахівців з сім’ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами / С.П.Миронова. – Актуальні питання корекційної освіти. – 2017, № 9. – Режим доступу:<http://aqce.com.ua/vipusk-n9-2017/mironova-spr-robita-fahivciv-zsimjami-jaki-vihovujut-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami.html>.
32. Михальська С.А. «Вплив родинного спілкування на комунікативно - мовленнєвий розвиток дошкільника». Проблеми сучасної психології, no. 4 (Квітень 8, 2019). Режим доступу: <http://e-bmv.bsmu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/view/162911>.
33. Надзвичайна ситуація в Україні. Тижневий огляд діяльності УВКБ ООН 28 грудня 2022 р. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/01/>

- UKR_UNHCR-Ukraine-Weekly-Update_28-December-2022.pdf (дата звернення: 12.02.2023).
34. Ніколаєнко В. Взаємодія вчителя-логопеда, вихователя і батьків запорука успішної корекційної роботи з дітьми, які мають вади мовлення / Валентина Ніколаєнко// Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 3. – С. 50-58.
35. Пінчук І. Я. Психосоціальні фактори та їх вплив на психічне здоров'я населення України: нові виклики та шляхи їх розв'язання. Круглий стіл «Внутрішні переселенці в Україні: півроку поневірян та надії». URL: <http://www.idss.org.ua/stil.html> (дата звернення: 12.02.2023).
36. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ М-ва освіти і науки України від 20 лют. 2002 р. № 128 // Практика упр. закл. освіти. – 2006. – № 5. – С. 100–104 : табл
37. Проблеми українських дітей під час війни (27 січня — 1 лютого 2023). Соціологічна група «Рейтинг». URL:https://ratinggroup.ua/research/ukraine/problems_of_ukrainian_children_in_conditions_of_war_january_27-february_1_2023.html (дата звернення: 15.03.2023)
38. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В.; За заг. ред. Л.О.Калмикової. – К.: Переяслав Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. –245 с.
39. Рібцун Ю. Вихователь у логопедичній групі / Ю. Рібцун // Дошкільне виховання. – 2008. – №8. – С.17-19.
40. Рібцун Ю. В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками : молодша логопедична група для дітей із ЗНМ / Юлія Рібцун // Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 33–37

41. Рібцун Ю. В. Запобігти, виявити, допомогти : профілактика, діагностика та корекція порушень психофізичного розвитку дошкільнят / Юлія Рібцун // Дошкільнє виховання. — 2010. — № 8. — С. 18—19.
42. Синиця А.О. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. Проблема логопедичного супроводу дитини раннього віку з дитячим церебральним паралічем у сучасній теорії та практиці. УДК: 376.36:616.831-053.4
43. Тарасун В. Формування мовної особистості - новий напрям логопедичної роботи// Дефектологія. - 2007. № 4 – с. 3-11.
44. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до п'яти років: Поради батькам / В.Тищенко, Ю.Рібцун – К.: Літера ЛТД, 2008. – 128 с.
45. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 104 с.
46. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій / І.М. Ушакова. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – 123 с.
47. Чевельова Н.А. Подолання заїкання у дітей: Допомога для логопедів та вчителів логогруп. М., 2001.
48. Шеремет М. К. Логопедія / М.К. Шеремет. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 672 с.
49. John J. Schwab M. D., John F. Ice M. D., Judith J. Stephenson M. S., Kathy Raymer M. D., Kris Houser M. D., Lisa Graziano M. D., et al. War and the family. STRESS HEALTH. Vol. 11. Iss. 1. 1995. P. 131—137. <https://doi.org/10.1002/smi.2460110121>
50. Slyusar, Liudmyla (2023). Ukrainska sim'ia v umovakh viiny [The Ukrainian Family in the Conditions of War]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy, 2 (52), 3-20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>